

УДК 336.22

## ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ НА МЕЗО- ТА МАКРОРІВНЯХ

**ТИЩЕНКО Олександр Миколайович**

*доктор економічних наук, професор*

**БІЛЯЄВСЬКА-ПЛОТНИК Любов Олександрівна**

*аспірантка*

**В** трансформаційний період в економіці, характерний для сучасного етапу розвитку України, посилюється роль держави в регулюванні багатьох сфер суспільної та приватної діяльності. Це безпосередньо стосується оподаткування як невіддільної частини державного впливу на реальний сектор економіки за допомогою зміни окремих елементів податкової системи. Структура останньої є сферою застосування напрямків державного регулювання оподаткування, форми та засоби якого змінюються залежно від вихідних умов та потреб економіки.

На кожному етапі розвитку суспільства, поряд з еволюцією податків, формувалися теоретичні погляди на державу, основні цілі її функціонування, форми існування і методи управління суспільством. Податки виступають необхідною ланкою економічних відносин, тому в усіх економічних теоріях минулого розглядають проблеми податкової політики, місця податків в економіці держави, варіанти побудови податкової системи [1], що також актуалізує розгляд генезису податкових знань.

Дослідження еволюції теорії оподаткування (рис. 1) виявило розбіжність поглядів науковців на сутність та роль податків в економіці, як змінювалася залежно від соціально-економічних умов окремої стадії розвитку держави. Об'єктивні потреби останньої зумовлюють надання пріоритету фіскальній або регулюючій функціям податків. Саме відсутність єдиного підходу до трактування цієї категорії обґрунтувала потребу в залученні історичного методу пізнання.

Відсутність єдиного підходу до означення податку є пріоритетною економічною парадигмою, що пояснює його сутність залежно від вихідних умов цієї стадії розвитку. Наявність негативного або позитивного ставлення до податків полягає в наданні важливості кожній функції окремо, а не в їх єдності, що є в дійсності поверховим розумінням сутності цього явища. Податок виступає структурним елементом дослідження всіх форм оподаткування його було розглянуто з позиції визначення його внутрішньої якості в ретроспективі історичного тлумачення поглядів основних економічних шкіл, щоб відокремити ті специфічні властивості оподаткування, які можна ретранслятувати на сучасні умови економіки.

Автори [1] зауважили, що для розуміння причин виникнення й розвитку сучасних податкових теорій необхідно визначити основні історичні віхи теоретичних досліджень в області оподаткування. Щодо потреби застосувати історичний метод аналізу сутності податків слід зазначити, що для об'єктивності їх пізнання неможливо вивчати та аналізувати лише сучасні теоретичні підходи в оподаткуванні. Існує зв'язок між старим та новим знанням тому, що нові підходи є логічним продовженням минулих з відмовою та запереченням певних його частин.

Порівняльний аналіз позицій фундаментальних економічних шкіл в аспекті оподаткування (див. рис.1) обґрунтував вектори державного регулювання оподаткування для посилення ролі держави в сучасних економічних процесах, продовжуючи рекомендації школи неонінституціоналізму в напрямку теорії суспільного вибору. Наголошується на тому, що процес прийняття рішень в сфері державного регулювання оподаткування має базуватись на багатоваріантному підході при врахуванні взаємозалежності елементів системи для аналізу їх змін і впливу на рівень соціально-економічного розвитку в державі та її адміністративно-територіальних одиницях (АТО).

Необхідність трансформації податкової системи обумовлена економічними вимогами відповідно даного етапу розвитку, що відбувається в процесі державного регулювання оподаткування (ДРО), місце якого в системі державного регулювання економіки зображено на рис. 2.

Державне регулювання оподаткування (пунктирна стрілка) визначається, як свідомий вплив держави на податкову систему шляхом зміни окремих її елементів для забезпечення паритету інтересів усіх учасників оподаткування (держави, її АТО та платників податків). Крім того, зміна елементів податкової системи використовується державою для коригування рівня соціально-економічного розвитку в формі прояву податкового регулювання (блок пунктирного окреслення). Ідентифікація вихідних умов рівня соціально-економічного розвитку визначає цілі ДРО та замикає причинно-наслідкові зв'язки наведеної схеми. Таким чином, ДРО є з одного боку процесом трансформації податкової системи, а з іншого – інструментом досягнення економічних цілей держави. Це обґрунтовує необхідність дослідження зв'язків між рівнями оподаткування, соціального й економічного розвитку в державі взагалі та її АТО зокрема, тому що саме на місцевому рівні реалізується прикладний характер державного регулювання оподаткування.

Необхідність аналізу рівня оподаткування в державі та її АТО во взаємозв'язку з рівнями соціального й економічного розвитку обумовлено існуванням наступного причинно-наслідкового ланцюжку: розвинена економіка є передумовою акумулювання значних обсягів податкових платежів, використання яких може бути спрямовано на фінансування соціального розвитку. У цьому контексті доцільно визначити співвідношення наведених рівнів, які характеризуються певним інформаційним простором позначників.

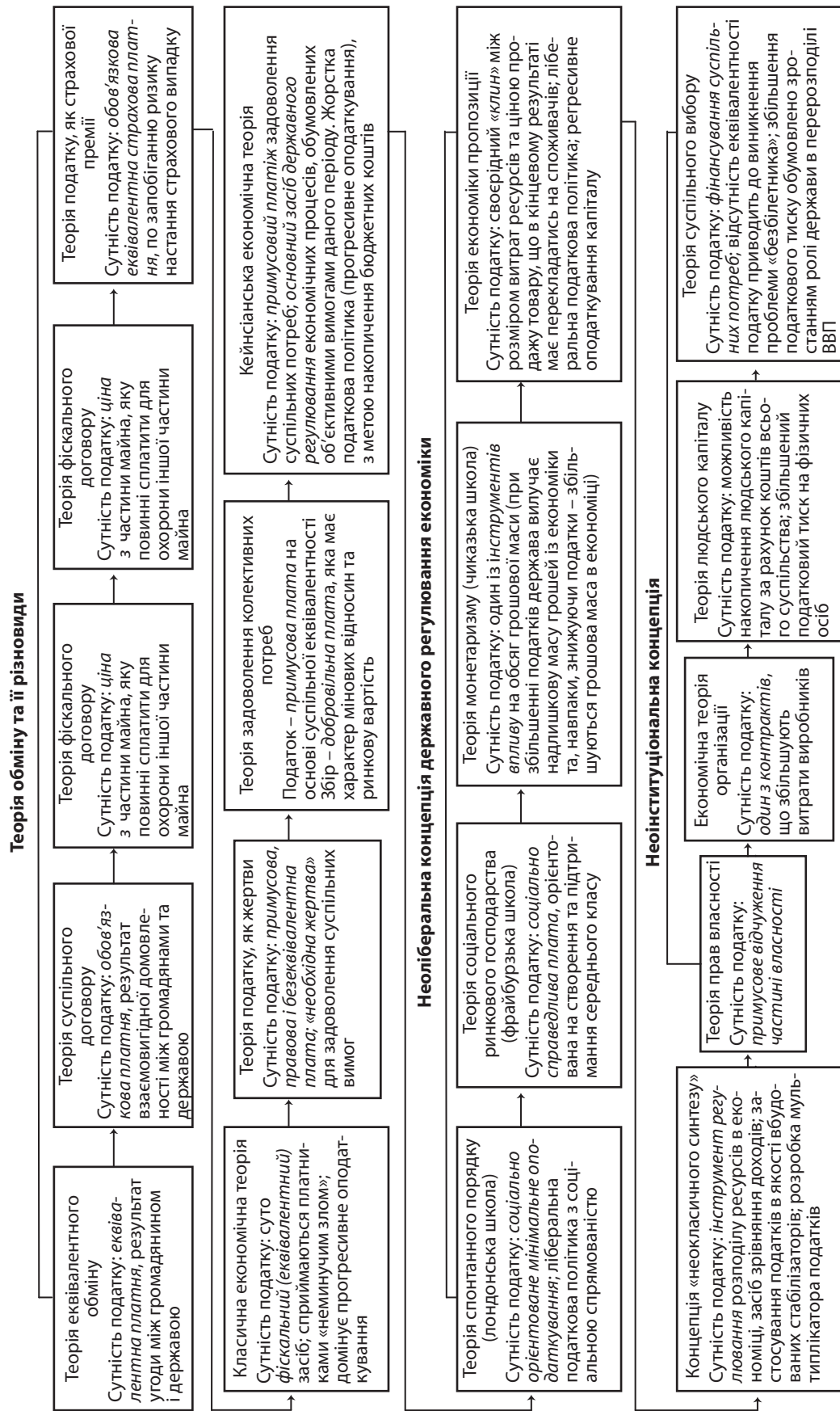


Рис. 1. Розвиток теоретичних поглядів у складі основних економічних шкіл на природу та сутність податків

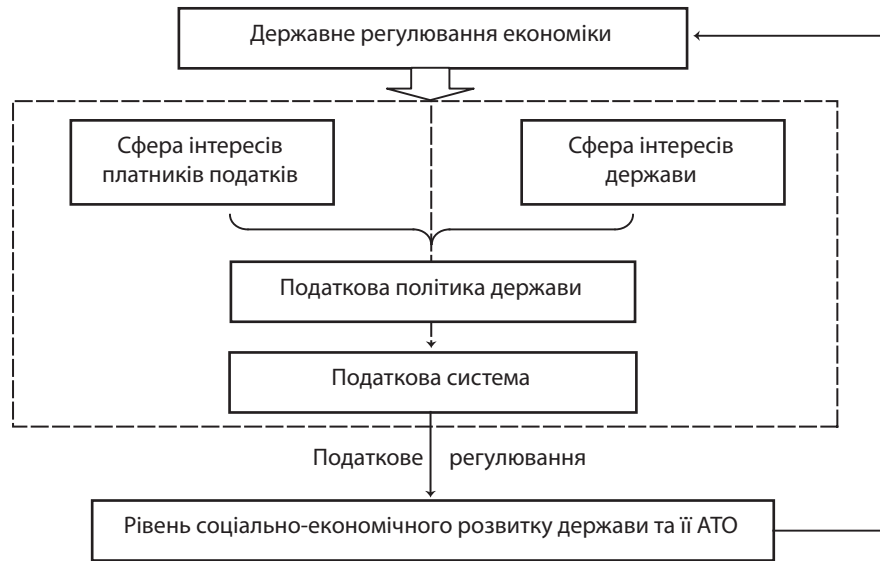


Рис. 2. Схема взаємозв'язку елементів державного регулювання оподаткування

Залучивши методику контент-аналізу декомпозиції наукових підходів економістів відокремлено масив показників, що характеризують рівні оподаткування, соціального й економічного розвитку АТО. Подальший аналіз потребує скорочення інформаційного простору визначених ознак на основі перевірки мультиколінеарності. Отже, для аналізу взаємозв'язку рівнів оподаткування, соціального та економічного розвитку виділені наступні складові:  $Y$  – показник, що характеризує рівень оподаткування АТО (відношення фактичного обсягу податкових надходжень АТО, контрольованих ДПАУ, до розміру ВРП);  $B_1$  – сукупність показників, що характеризують рівень соціального розвитку АТО (показники очікуваної тривалості життя, стійкості сімей, розвитку галузі вищої освіти, співвідношення середньомісячної пенсії і прожиткового мінімуму на одну непрацездатну особу, співвідношення грошових доходів і прожиткового мінімуму населення, забезпеченості населення житлом та легковими автомобілями, забрудненості атмосферного повітря від стаціонарних джерел; коефіцієнти депопуляції, смертності немовлят, забезпеченості лікарями всіх спеціальностей та лікарняними ліжками, злочинності; рівень офіційно зареєстрованого безробіття);  $B_2$  – сукупність показників, що характеризують рівень економічного розвитку АТО

(обсяги промислового, сільськогосподарського виробництва, інноваційної продукції, роздрібного товарообігу, експорту; кількість малих підприємств на 10 000 осіб населення; фінансовий результат діяльності підприємств; інвестиції в основний капітал; ВРП на душу населення). Складові  $B_1$  та  $B_2$  обчислені в інтегральні показники відповідно рівнів соціального й економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що агрегують значення множини ознак, виділених стосовно предметного поля дослідження, які розраховані на основі методу багатовимірного аналізу [3; 4].

Проведене групування АТО за складовими  $Y$ ,  $B_1$  та  $B_2$  дозволило отримати їх позиціонування в просторі «рівень оподаткування – рівень соціального розвитку – рівень економічного розвитку». На основі методики кластерного аналізу (з застосування пакету STATISTICA 6.0) виділено дві групи, до яких належать адміністративно-територіальні одиниці з наступною характеристикою: «високе значення рівнів оподаткування, соціального й економічного розвитку»; «низьке значення рівнів оподаткування, соціального й економічного розвитку». Лінгвістичне визначення кількісного розміру показників як «високий» та «низький» ґрунтується на описі шкали Харингтона [2]. Структуру наведених груп у 2009 р. показано в табл. 1.

Таблиця 1

Результати групування АТО в залежності від співвідношення « $Y - B_1 - B_2$ » у 2009 р.

Характеристика груп	«Високе значення рівнів оподаткування, соціального й економічного розвитку АТО»	«Низьке значення рівнів оподаткування, соціального й економічного розвитку АТО»
АТО	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Одеська, Полтавська, Харківська	АРК, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська

Протягом досліджуваного періоду (2000–2009 рр.) склад адміністративно-територіальних одиниць в групах не зазнавав істотних змін. За більшістю АТО спостерігались сталі позиції у відповідних групах. Встановлено, що високий рівень оподаткування відзначався в тих АТО, які мають відповідні значення рівнів економічного та соціального розвитку, чим доводиться існування взаємозв'язку між наведеними складовими. Це зумовлено тим, що розвинена економіка промислово потужних територій (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Одеська, Харківська області) дозволяє отримувати значну частину податкових надходжень, чим пояснюється порівняно більший рівень оподаткування в таких областях.

Аналіз зміни позицій адміністративно-територіальних одиниць по виділених групах виявив, що внаслідок зменшення ставки з податку на прибуток підприємств та встановлення пропорційної ставки податку з доходів фізичних осіб відбулось зниження значень рівнів соціального й економічного розвитку в АТО. Це можна пояснити тим, що, унаслідок лагового характеру державного регулювання оподаткування зниження ставок податків призвело в короткостроковому періоді до скорочення податкових надходжень, чим обмежило фінансування соціального розвитку та призвело до його зниження.

У результаті високого рівня економічного розвитку, що обумовлює здатність акумулювання великих обсягів податкових платежів, у 32% адміністративно-територіальних одиниць відзначається відповідний високий рівень соціального розвитку, який є результатом спроможності таких АТО у фінансуванні пов'язаних з ним видатків. Однак 68% територій знаходиться в групі з низькими значеннями аналізованих показників, що обґрунтовує необхідність спрямування пріоритетів державного регулювання оподаткування відносно зміни якісних позицій АТО. В цьому контексті доцільним є перегляд діючого законодавства стосовно розширення самостійності АТО щодо диференціації норм оподаткування залежно від соціально-економічного розвитку окремих територій. Однак обмеженість місцевого самоврядування відносно наведених питань вимагає використання існуючих податкових інструментів. Відповідні розрахунки показують, що за період 2005–2009 рр. рівень оподаткування в більшій частині АТО є нижчим відповідного значення по Україні. Оскільки основним бюджетотворюючим податком адміністративно-територіальних одиниць є податок з доходів фізичних осіб, то доцільно розглянути його в якості резервного джерела доходів місцевих бюджетів.

Наведена методика аналізу адміністративно-територіальних одиниць дозволяє оцінити залежність рівнів соціального й економічного розвитку від рівня оподаткування в АТО. Доведено наявність взаємозв'язку між складовими  $Y$ ,  $V_1$  та  $V_2$  на мезорівні, де реалізується прикладний характер державного регулювання оподаткування. Це підтверджується якісною характеристикою та структурою отриманих груп, внаслідок кластеризації АТО та їх позиціонування в просторі « $Y - V_1 - V_2$ ». Зміна рівня оподаткування, соціального й економічного розвитку в адміністративно-

територіальних одиницях внаслідок трансформації податкової системи вказує на необхідність врахування впливу державного регулювання оподаткування на соціально-економічні показники, для чого проведено подальший аналіз на макрорівні.

Сучасна статистична аналітика зазначає, що в середньому до 62% індивідуальних доходів громадян, що працюють й сплачують податки через податкову систему до бюджету й Пенсійного фонду, а для пенсіонерів та інших соціально незахищених прошарків громадян України податкове навантаження сягає 47,5% їхніх індивідуальних доходів, загальне податкове навантаження на економіку у формі сукупних вимог до платників податків становить близько 39,1% від обсягу ВВП України, а несплата податків та інших обов'язкових платежів дорівнює 43,5% ВВП України. У розрізі динаміки податкове навантаження знизилось з 35,5% в 1998 р. до 31,8% в 2004 р. тобто до рівня, що нижчий не лише порівняно з розвинутими європейськими країнами, а й з країнами – новими членами ЄС, де наведений показник становив 33,1%. Протягом 2005–2009 рр. рівень податкового навантаження в Україні значно зріс – з 36,7% до 39,1% відповідно, наблизившись до середнього рівня в розвинутих європейських країнах і перевищив показник у країнах – нових членах ЄС.

Починаючи з 1995 р. для національної податкової системи характерним є зниження податкового навантаження на платників податків. Це доводить зниження ставки ПДВ з 28% до 20% та податку на прибуток підприємств з 30% до 25%, запровадження плоскої шкали оподаткування доходів фізичних осіб за ставкою 15%. Крім того, ставки, за якими справляється акцизний збір і податок з доходів фізичних осіб, сьогодні в Україні є значно нижчими, ніж у більшості розвинених країн світу. Таким чином, зниження законодавчо встановлених ставок за основними податками, та відповідно зниження податкового навантаження, не привело до відповідних якісних змін в функціонуванні податкової системи. Наведені дані відображають саме недовість проведеної податкової політики внаслідок неефективного державного регулювання оподаткування.

У преамбулі останньої редакції Проекту стратегії реформування податкової системи України від 5.08.2009 р., яка розроблена на період до 2018 р., зазначено, що її метою є проведення податкової реформи, спрямованої на побудову сучасної конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, інтегрованої в ЄС, забезпечення сталого економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі, проведення збалансованої бюджетної та соціальної політики на середньострокову перспективу. Досягнення зазначеної мети можливе лише за умови реалізації виваженої державної податкової політики, що передбачає, зокрема, прийняття Податкового кодексу України, виконання положень якого забезпечить досягнення балансу інтересів держави та платників податків. Зазначене обґрунтовує потребу в розробці напрямків державного регулювання оподаткування в стратегічному курсі як певної моделі дій у розрахунку на довгострокову перспективу, здатної передбачати не тільки зміни обста-

вин оподаткування, а також реакцію платників податків на них, що в подальшому може призвести до збільшення або зменшення податкових платежів до бюджету.

Трансформація елементів податкової системи впливає на показники соціально-економічного розвитку держави, прогнозні зміни яких необхідно враховувати при виборі пріоритетів державного регулювання оподаткування. Обґрунтування напрямків ДРО має базуватись на багатоваріантному аналізі поведінки системи при зміні її елементів. Для опису та дослідження подібних процесів доцільно застосовувати методику імітаційного моделювання, де аналізується чисельна залежність кожного окремого елементу системи у відповідь на зміни будь-якого іншого елементу. В цьому зв'язку пропонується сценарний підхід для аналізу впливу змін умов оподаткування на показники соціально-економічного розвитку, що послужило причиною вибору методів економіко-математичного моделювання, а саме імітаційного моделювання, як подальшого інструменту дослідження із залученням спеціалізованого програмного забезпечення Vensim PLE 5.5 d.

Дослідження впливу податкової системи на економіку та соціальну сферу здійснюється в рамках макроекономічного аналізу, основним показником якого є ВВП, як результуючий індикатор ефективності економіки. В цьому контексті за основу методики процесу підтримки прийняття рішень в ході державного регулювання оподаткування доцільно застосовувати математичну модель розрахунку ВВП по доходам або рівняння макроекономічної рівноваги, за наступними формулами:

$$\begin{aligned} \text{ВВП} &= \text{П}_n + \text{Д}_n + \text{ПН}_0; \\ \text{П}_n &= \text{Д}_n' - \text{Д}_n; \\ \text{ПН}_0 &= \text{П}_n - \text{T}_p; \\ \text{Д}_n' &= \text{Д}_r - \text{ПН}_0' \end{aligned}$$

де  $\text{П}_n$  – чистий прибуток підприємств, млн грн;  $\text{Д}_n$  – особисті доходи населення, що залишаються після сплати по-

датків та отримання трансфертів, млн грн.;  $\text{ПН}_0$  – чисті податки, млн грн;  $\text{П}_n$  – обсяг податкових платежів, млн грн;  $\text{T}_p$  – надані трансферти, млн грн;  $\text{Д}_n'$  – частина національного доходу, що отримує населення після сплати податків та отримання трансфертних платежів, млн грн;  $\text{Д}_r$  – доходи домогосподарств, млн грн [5].

По причині існування великої кількості показників, приймаючих участь у формуванні податкових платежів, та неможливості повного їх врахування в моделі, застосовано метод узагальнення та абстракції, але при умові повного збереження концепції дослідження, яка полягає в наступному: податки, як частина ВВП, відображають роль держави в економіці, ступінь її втручання в процес перерозподілу нової вартості, що призводить до зміни основних макроекономічних показників, зокрема показників соціально-економічного розвитку.

Однією з переваг імітаційного моделювання є можливість включення в аналіз таких параметрів податкової системи, як складність оподаткування. Це дозволяє мінімізувати негативний вплив порушення принципу стабільності податкового законодавства, який призводить до ускладнення системи оподаткування та зменшення сумарного обсягу податкових платежів. При побудові зв'язків в моделі показники діляться на керуючі, які безпосередньо впливають на зміну процесу (ставки ПДВ, податків на прибуток підприємств і з доходів фізичних осіб; податкові пільги; мінімальна заробітна плата), та індикативні, за допомогою яких визначаються пріоритети ДРО й ефективність обраних сценаріїв (ВВП на душу населення; доходи населення; прибуток підприємств; податкове навантаження, що в даному дослідженні характеризує частку податків у ВВП, контрольованих податковою адміністрацією). Причинно-наслідкові зв'язки, в яких перебувають між собою наведені змінні та інші елементи аналізованої системи зображено на рис. 3.



Рис. 3. Діаграма причинно-наслідкових зв'язків імітаційної моделі взаємозв'язку рівнів оподаткування та соціально-економічного розвитку в державі

Зміст сформованих сценаріїв ДРО базується на дослідженні податкових реформ вітчизняної та зарубіжної практики, а також на порівняльному аналізі податкових ставок країн-членів ЄС. Проаналізувавши відокремлені взаємозв'язки оподаткування з соціально-економічним розвитком в державі за допомогою побудованої імітаційної моделі в реальному часі та спрогнозувавши ситуацію залежно від різних значень параметрів, було протестовано відібрані сценарії ДРО, дана їх оцінено, та визначено найбільш ефективні (по розміру індикативних показників та показнику еластичності податкової системи).

Регулювання розміру податкових ставок здійснюється в комплексі зі зміною інших елементів розробленої моделі, зокрема пропонується зниження обсягу надаваних пільг з податку на прибуток підприємств та збільшення розміру мінімальної заробітної плати. Обґрунтування варіанту сполучення розміру ставки з податку на доходи фізичних осіб та мінімальної заробітної плати здійснено на основі матриці розмірності  $m \times n$ , де:  $m$  – варіанти ставки податку з доходів фізичних осіб (13,0%; 14,0%; 16,0%; 17,0%; 18,0%);  $n$  – варіанти розміру мінімальної заробітної плати. Математичне вираження сучасного рівня мінімальної заробітної плати прийнято рівним 1,0. Пошук інших варіантів зазначеного показника здійснюється його збільшенням (відповідно 1,1; 1,2; 1,3; 1,4; 1,5) до виявлення того варіанту, при якому індикативні показники зростатимуть найбільшим чином. У результаті розрахунків за моделлю встановлюються відхилення показників соціально-економічного розвитку та оподаткування від значень базового варіанта, на основі чого приймається рішення про доцільність застосування окремого сценарію.

У дослідженні виокремлено такі сценарії:

(0) – базовий сценарій – усі показники характеризуються реальною динамікою на певний період часу, представлені своїми значеннями без змін, згідно з останнім періодом (2009 р.): збільшився обсяг податкових надходжень на 4%, при цьому зменшилася частка податків у ВВП з 14,74% у 2009 р. до 14,54% у 2013 р., однак такі важливі показники соціально-економічного розвитку, як доходи підприємств та доходи населення, зросли за п'ять років лише на 5% та 1,1% відповідно тобто за відсутності цілеспрямованої політики податкового регулювання можна чекати спад економіки, зменшення реальних доходів підприємств та населення і перекладення всього розміру податкового навантаження на галузеву структуру, що є вагомим чинником створення ВВП.

(1) зниження ставки ПДВ до рівня 17% поступово протягом трьох років (відповідно 19, 18, 17%): розрахунки показали, що надходження від ПДВ впали на 13%, а сумарні податкові надходження зменшилися порівняно з базовим сценарієм на 7%, це призвело до зниження рівня податкового навантаження на 2%; зовсім не відреагував на зниження ставки ПДВ показник доходів населення, а прибуток підприємств зменшився на 3%.

(2) зниження ставки податку на прибуток підприємств до 20% та зменшення кількості пільг з цього податку в 0,7 рази порівняно з наявними обсягами показало різке

збільшення податкових надходжень порівняно з базовим сценарієм, майже на 10 %, істотно збільшився обсяг податкових надходжень від податку на прибуток підприємств (7%) завдяки розширенню бази оподаткування та ПДВ (3%), тому зросла частка податків у ВВП (7%); однак це не характеризує саме навантаження податкової системи, а відбувається через те, що зростає швидше загальний показник ВВП в країні за податкові надходження; також несуттєвих змін зазнали показники ВВП на душу населення (+2%) та рівень прибутку підприємств (+2,3%), і не відреагував показник рівня доходів населення.

(3) збільшення ставки податку з доходів фізичних осіб до 18% в комплексі зі збільшенням розміру соціальних стандартів, зокрема мінімальної заробітної плати в 1,5 рази проти сучасного рівня, призвели до істотного збільшення податкових надходжень на 5,2%, і, як наслідок, зростання податкового навантаження, інші показники соціально-економічного розвитку також зазнали істотного збільшення показників: доходи населення на – 11%, прибуток підприємств на – 8%, ВВП на душу населення на – 8,6% порівняно з базовим, що характеризує такий підхід як позитивний з погляду зростання економіки.

(4) сполучення умов сценаріїв (1) + (2) + (3) зумовлює збільшення податкових платежів та інших показників соціально-економічного розвитку більше, ніж попередні сценарії: ВВП на душу населення зріс на 11%, сумарні податкові надходження змінилися в бік зростання на 8% та своїми темпами випередження посприяли збільшенню податкового навантаження; податкові надходження за окремими податками (ПДВ та податок на прибуток підприємств) відреагували на зміни системи спочатку зниженням кількісних значень, а потім на третій та четвертий рік імітації відповідно, зросли. Це пояснює така властивість податкової політики, як наявність лагів в процесі її впровадження, тобто здатність системи реагувати на зміни з певним інтервалом часу, який залежить від її специфічних ознак. Тенденція збільшення обсягу податкових надходжень, а також інших показників соціально-економічного розвитку, засвідчує, що доцільно застосувати цей сценарій, де зафіксовано найбільше позитивне відхилення зазначених показників.

Аналіз даних показує, що найзбалансованішим варіантом трансформації податкової системи є четвертий сценарій. Відображено ситуацію, коли політика регулювання розміру податкових ставок в комплексі з програмою перегляду податкових пільг та збільшенням соціальних стандартів населення, зокрема мінімальної заробітної плати, дає найкращий соціально-економічний ефект. При цьому найбільше позитивне відхилення досліджуваних показників відбувається за цим сценарієм вже на третій рік імітації, що є найсприятливішим за умов дефіциту бюджету та кризової економіки.

Ефективність запропонованих сценаріїв підтверджена коефіцієнтом еластичності податкової системи (E) відносно умов кожного варіанта: податкова система з найменшим показником еластичності ( $E = 0,98$ ) буде за реалізації умов сценарію (1); податкова система вважається еластичною,

якщо  $E \geq 1$ , тобто здатність податкових надходжень збільшується швидше, ніж ВВП, що притаманно умовам сценаріїв (2), (3) і (4), де еластичність дорівнює відповідно 1,05, 1,19 та 1,09.

Надмірна участь держави в регулюванні податкової системи породжує збільшення складностей оподаткування, які спричиняють адміністративний податковий тиск на платників. Здійснено імітацію додаткового сценарію зменшення наведених труднощів з таким результатом: прибуток підприємств та доходи населення збільшилися відповідно на 5,0 та 2,0%; зріс показник ВВП на душу населення на 2,0%. Усунення неоднозначності трактування податкових норм та зменшення адміністративних витрат на оподаткування прямо впливає на виникнення позитивної динаміки не тільки в змінах податкових надходжень, а й інших показниках соціально-економічного розвитку держави. Тож, запропонований комплексний підхід до оцінювання наслідків державного регулювання оподаткування можна застосувати для економічного обґрунтування рішень щодо вдосконалення податкової системи на мезо- та макрорівні.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов Ю. Б. Современные проблемы налоговой политики: учеб. пособ. / Ю. Б. Иванов, А. Н. Тищенко. – Х. : ИД «ИНЖЕК», 2006. – 328 с.
2. Литвак В. Г. Управленческие решения / В. Г. Литвак. – М. : ЭКМОС, 1998. – 248 с.
3. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / Веслав Плюта. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 174 с.
4. Тищенко А. Н., Беляевская-Плотник Л. А. Налогообложение и социально-экономическое развитие административно-территориальных единиц / Налоговые реформы. Теория и практика: монография / [И. А. Майбуrows и др.]; под ред. И. А. Майбуrows, Ю. Б. Иванова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – С.323–334.
5. Тищенко О. М. Моделирование направлений реформирования податковой системы / О. М. Тищенко, Л. О. Біляєвська-Плотник // Ліберманівські читання: економічна спадщина та сучасні проблеми: монографія / під ред. В. С.Пономаренка, М. О. Кізима, О. Г. Зими. – Х. : ФОП Лібуркіна Л. М., ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 133-145.